

Ігор Спаський,
аспірант кафедри філософії
Одеського національного університету імені І. Мечникова

СОФІЙНІ АСПЕКТИ ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ У КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФІЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У статті розкривається творчість Григорія Сковороди в контексті софійного мислення. Особиста цілісність, пошук Іншого Царства та “рух по водах” повсякденності – важливі характеристики софійного виміру як думкового простору, так і життя Григорія Сковороди. Софійний духовний досвід, який знайшов відображення у творах Григорія Сковороди, може бути реактуалізований та використаний у філософських практиках сучасності, щодо визначення сакральних основ буття та їх розкриття у дійсності.

Ключові слова: *софійне мислення, цілісність людини, сакральні основи буття, духовні вправи, філософія ідентичності.*

The article reveals the creativity of Hryhoriy Skovoroda in the context of Sophian thinking. Personal integrity, the search for the Other Realm and the "movement on the waters" of everyday life are important characteristics of the sophia dimension of Hrihoriy Skovoroda's thought space and life. Sophia's spiritual experience, which was reflected in the works of Hrihoriy Skovoroda, can be re-actualized and used in the philosophical practices of today, regarding the definition of the sacred foundations of existence and their disclosure in reality.

Key words: *sophistic thinking, human integrity, sacred foundations of being, spiritual exercises, philosophy of identity.*

Сучасний світ майже повністю обумовлений культурою прагматизму. Про це свідчить уважне вивчення багатьох соціальних теоретиків. Пошук іномірного в цих умовах є досить і дуже скрутним. Актуальність цього дослідження визначається умовами, коли все мирське, повсякденне буквально затопило

свідомості як окремих людей, і свідомості цілих етносів, народів, різних людських груп. Збереження та відтворенні цілісності людини в умовах духовної та соціальної ентропії пов'язана зі здобуттям певної опори, яка своїм корінням сягає в глибини буття, у простір Іншого Царства, який розкривається, наприклад, у практиках містичного християнства. Метафорично це можна виразити у образі океану, яких на поверхні штормить, але у його глибині відбувається постійний спокій.

Встановлення належності людини до деякого цілого, тобто пошук власної ідентичності у періоди глобальних суспільних змін, що розгортаються у різних пластах людського буття, має особливе значення. В цілому ідентичність постає як ключова категорія осмислення людиною різних форм її існування та самореалізації, співвіднесеності з абсолютним, суспільством та природою. У роботі Шелінга «Система трансцендентального ідеалізму» [1], показується історія проблеми ідентичності: від несвідомих природних форм знання суб'єкта до самосвідомості. «Упродовж усього свого життя людина значну увагу приділяє пошуку свого призначення і місця у світі, а також власної соціальної ролі, чого очікує також і суспільство. Слід зазначити, що нині самоідентифікація суттєво ускладнюється, оскільки людина потребує чітких уявлень про навколишній світ, а також ідентифікування певної соціальної групи як «своєї»» [2, с. 4]

У цьому контексті, на наш погляд, особливе значення має осмислення життєдіяльності та думкового простору Григорія Сковороди у його софійному вимірі, розкриваючи аспекти цілісності світогляду, сакральної іншомірності, філософських практик як духовних вправ. «Науково-технічні досягнення не стільки сприяють розвитку людства, скільки служать засобами утвердження безмежного споживацтва як еталону, поширення масової культури замість цінностей культури загальнолюдської. Але сучасне суспільство далеко не завжди може помітити, осмислити загрозливий процес дегуманізації, оречовлення людини, втрати перспективи [3, с. 58]. Відомий дослідник софійного виміру творчості Сковороди С. Кримський відмічає характерну підміну духовності псевдодуховністю. «Людина з хибною духовністю або псевдодуховністю втрачає шкалу цінностей, бачення перспективи власного і суспільного буття. Людина відстає від власних творінь. Псевдодуховність не дозволяє людині мислити на розвиток. Тому природно, що все частіше сучасні філософи звертаються до проблем духовності, її сутності, шляхів розвитку [3, с. 59]. С. Кримський вважав неможливість сталого розвитку людства без відповідної духовності. Основою розвитку духовності виступає культура. «За переконанням С. Кримського, культура оптимізує людинорозмірний світ, який є альтернативою усякій механістичності, бо він є структурованим за модусами творчості і свободи» [4, с. 11]. С. Кримський осмислюючи культуру, перш за все українську, розглядаючи її певні архетипи, перш за все звертає увагу на ті, що виступають стимулом і основою духовності особистості. Вважаючи, що безпосередньо в українській культурі це софійності. Розглядаючи творчість Г. Сковороди Кримський наголошує на її софійності [5-9].

Метою дослідження є розкриття софійного виміру думкового простору,

створеного Григорієм Сковородою у контексті філософії ідентичності. Це обумовлює вирішення завдань розкриття основ цілісності світогляду Г. Сковороди, його іншомірних аспектів, духовно-практичної та гуманістичної спрямованості тощо. Це надає можливість реактуалізувати важливий духовний та думковий ресурс сучасного пошуку ідентичності людини.

Однією з центральних ідей Г. Сковороди є ідея смислонаповненості самого буття, того софійного початку життя в її просвітленості надією і гармонією, яке в українському менталітеті служило ідейним мотивом протистояння хаосу, «темряві зовнішній» ворожих сил зла.

У центрі філософії Г. Сковороди – вчення про три «світи» («макрокосм» – Всесвіт, «мікрокосм» – людина і соціум; «світ символів» – Біблія, міфологія, фольклор, філософські сентенції) і дві вічні «натури». Завдання людини – крізь видиму «натуру» (матерія, плоть, буква) прозріти «натуру» невидиму – «безпочаткове єдиначало», софійну основу кожного з трьох «світів»: ієрархію форм-ейдосів-архетипів; парадигму суспільного устрою (сукупність «спорідненостей»); духовний сенс сакрального тексту. «Архетип софійності знаходить свій яскравий прояв в українській народній культурі. Мотив пошуку мудрості як вищої цінності буття ми зустрічаємо в українських казках; у приказках мудрість виступає як найбільш дорогоцінний скарб людини. В історичних думках, поруч із військовими чеснотами, прославляється мудрість героїв» [3, с. 59].

Г. Сковорода розкриває ідею «життєвого шляху» як самопізнання, досягнення і реалізація свого «внутрішнього людини», «спорідненості» (софійності схильність до певної форми суспільно значимого праці, майстерності). Результатом є щастя, що розуміється як самодостатність (автаркія), душевний спокій і безпристрасність.

У софійному контексті ідентичності людини особливе значення має ідея сродної праці Г. Сковороди і її розвитку. Специфіка «сродної праці» філософа – вільне міркування про першооснову, алегорична (в дусі Філона, Климента Олександрійського і Оригена) інтерпретація світу символів, виконання заповідей і педагогічної («сократичної») функції виховання людей в чесноті. Г. Сковорода як і Сократ, стверджував, що справжня мудрість полягає не стільки в пізнанні істини, скільки в тому, щоб жити в істині. Григорій Сковорода вважав істинним філософським результатом «книгу» свого життя, в якій кожен вчинок будується як рядок життєтворчості, а рукотворні тексти виступають лише символізацією цього творіння життя, його знаками. «Поглянь на світ цей, – писав він, погляньте на рід человеческій. Адже він є книга ... » [9, с. 422].

Також Г. Сковорода розглядає старозавітну книгу «Вихід» не як літературний матеріал, а як рецепт виходу з полону плоті в царство вільного духу. Така позиція дозволяє і біблійну книгу Буття трактувати не буквально, бо така буквральність породжує, на думку Г. Сковороди, «тлін, прах, обман». Тут присутній, кажучи сучасною мовою, символізація творчості людини, який повинен відкрити своє небо і землю, знайти «твердь» свого буття, позначити стихії долі, знайти душу і увійти в «паузи» недільного споглядання. «Світ ловив мене, але не спіймав» як підсумок земного життя Г. Сковороди і передані нам

софійна і евристична спадщина.

Г. Сковорода зумів поєднати відокремлене, відновити цілісність погляду на світ і людину, повернути у філософію розуміння. Як визначав С. Кримський: «...софійності буття як наповненого та одухотвореного Божественним Логосом...» [7, с. 55]. М. Кашуба відзначав, що Сковорода є послідовним продовжувачем неоплатоністської традиції в філософії України [10].

Неоплатоників поєднує з Г. Сковородою спільна мета вказати людині на шлях спасіння в добу кризи та девальвації знань, показучи можливість через самопізнання наближення до Бога. І, таким чином, здобути ідентифікацію себе як духовної істоти чи духовної цілісності. «У філософії Г. Сковороди, як і у неоплатоників, Бог виражається і в символах полум'я, світла, мудрості, в яких розкривається душі людини, яка прагне до Бога [3, с. 60]. «Пізнай самого себе» в слід за Сократом каже Григорій Сковорода. Пізнати себе, для відкриття в глибині своєї істоти істинну духовну безсмертну людину, а через неї – Бога. Цьому присвячений твір Сковороди «Наркіс». Мета філософствування – самопізнання для відкриття в собі істинної людини, пізнання Бога. Але, щоб цього досягти, треба філософствувати з позицій віри. Г. Сковорода – перш за все християнський мислитель. «Начало премудрості – розуміти Господа» [9, с. 184]. «В процесі обоження людина стає трансформатором, провідником Божественного світла і цим одухотворяє світ. Філософствування з позицій віри для наближення душі до Бога, її очищення, обоження – це точка зору, яка є характерною для релігійного філософа, навіть містика [3, с. 61].

Творчість Григорія Сковороди безпосередньо допомагає вийти за межі розуміння себе як “завершеного твору” або образу, замкнутої цілісності чи достатньо стійкої автономної одиниці. Це розкриває можливість здобуття іншого рівня цілісності та, відповідно, ідентичності. В цілому філософія серця та цільного знання як внесок Г. Сковороди як яскравого представника української культури у загальнофілософську і загальнолюдську методологію пізнання.

Розкриття софійних аспектів творчості Григорія Сковороди у контексті ідентичності людини надало можливості відокремити такі основні напрямки цих практик.

1. Поєднання з вічним, виходячи за межі тривалості;
2. Досягнення самосвідомості, яке характерно для більшості духовних традицій та шкіл;
3. Бачення усіх речей у перспективі Універсуму;
4. Актуалізація практики уваги як основи філософських духовних вправ;
5. Надання фундаментальних принципів, буттєве та ментальне засвоєння яких надає можливості підтримувати безперервний простір смислів у своєї свідомості;
6. Підтримання безперервної пильності розуму;
7. Послаблення напруження душі, щодо отримання здоров'я та вільного буття;
8. Створення атмосфери у якій розквітають серця;
9. Навчитись помирати;

10. Практика величі душі;

11. Актуалізація простого щастя буття.

У цілому цілеспрямованість духовних вправ, як і цей пошук самоздійснення, добре символізує вираз «Виліплювати свою власну статую».

Розуміння філософської традиції, як сукупності духовних вправ та відповідна практика, надає можливості не тільки проникнути у “просвіт буття”, як його називав М. Хайдегер та доторкнутись до простору Іншомірності, але й знайти певну духовну основу у глибині буття, що надає можливості зберегти та відтворювати власну цілісність і, тим самим, протидіяти сучасним ентропійним процесам.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Шеллинг Ф.В.И. Система трансцендентального ідеалізму. Москва, 1936.
2. Хоружий Г. Ф., Боровська Л. О. Самоідентифікація особистості: філософський аналіз : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 192 с.
3. Матюхіна О.А. С.Б. Кримський про софійність філософії Г.С. Сковороди. *Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія*. 2016. № 1 (23). С.58-61.
4. Дротянко Л.Г. Наука як феномен культури у філософській спадщині С. Б. Кримського. *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія*. Київ, 2015. №2 (22). С. 10-14.
5. Крымский С. Софийная основа сакральной топографии древнего Киева. *Мудрецы всегда в меньшинстве*. Киев: Дом Д. Бураго, 2012. С. 111-149.
6. Кримський С. Під сигнатурою Софії. Київ: «Києво-Могилянська академія», 2008. 109 с.
7. Кримський С. Українська культура та її базові архетипи. *Мудрецы всегда в меньшинстве*. Київ: Дом Д. Бураго, 2012. С. 156-180.
8. Кримський С. Філософ, якого «не спіймав світ». *Збірник науково-публіцистичних і філософських статей*. Київ: Либра, 2010. С. 464.
9. Сковорода Г. Повне зібрання творів. Т. 1, 2. Київ: Наукова думка, 1972. 531 с.
10. Кашуба М. Г. Сковорода і неоплатонівські традиції в Україні. *Спадщина Григорія Сковороди і сучасність*. Львів, «Світ», 1996. С.56-60.